

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy Radovana Suchánka a soudců Josefa Fialy (soudce zpravodaje) a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatelů **nezletilé N. B.**, zastoupené zákonnými zástupci – matkou J. B. a otcem J. B., a **J. B.**, právně zastoupených JUDr. Pavlou Nechanickou, advokátkou, sídlem Hrádková 1017, Praha 21 – Újezd nad Lesy, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. listopadu 2017 č. j. 25 Cdo 3204/2017-949, za účasti **Nejvyššího soudu**, jako účastníka řízení, a obchodní společnosti **Krajská zdravotní, a. s.**, sídlem Sociální péče 3316/12A, Ústí nad Labem, zastoupené JUDr. Danielem Volákem, advokátem, sídlem Jiráskova 413, Litvínov, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

- I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 1. listopadu 2017 č. j. 25 Cdo 3204/2017-949 bylo porušeno právo stěžovatelů na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.**
- II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. listopadu 2017 č. j. 25 Cdo 3204/2017-949 se ruší.**

Odůvodnění

I.

Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatelé domáhají zrušení v záhlaví citovaného usnesení Nejvyššího soudu, neboť mají za to, že jím bylo porušeno jejich právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a násl. Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny a právo na ochranu zdraví podle čl. 31 odst. 1 Listiny.

2. Z ústavní stížnosti, jakož i z vyžádaného spisu Okresního soudu v Ústí nad Labem (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 11 C 331/2006 Ústavní soud zjistil, že stěžovatelé se domáhali náhrady škody v souvislosti s poškozením zdraví N. B. při porodu dne XX. XX. XXXX ve zdravotnickém zařízení Krajská zdravotní, a. s. (v řízení o ústavní stížnosti vedlejší účastnice). N. B. přitom uplatnila nárok na náhradu za ztížení

společenského uplatnění, její rodiče J. B. a J. B. uplatnili nárok na náhradu nákladů spojených s léčením N. B. a dále na náhradu ušlé mzdy a na náhradu nákladů spojených s léčením ve formě poskytování osobní péče a renty. Okresní soud rozsudkem ze dne 20. 3. 2014 č. j. 11 C 331/2006-796 výrokem I. řízení co do částky 68 928 Kč zastavil, II. výrokem uložil vedlejší účastníci povinnost zaplatit rodičům N. částku 26 001 Kč, III. výrokem žalobu rodičů N. co do částky 659 116,50 Kč zamítl, IV. výrokem uložil vedlejší účastníci povinnost zaplatit J. B. částku 55 738 Kč, V. výrokem zamítl žalobu J. B. co do částky 1 079 424 Kč, výroky VI. až XI. rozhodl o náhradě nákladů řízení ve vztahu mezi účastníky a vůči státu a o soudním poplatku. Výroky VIII. a IX. bylo rozhodnuto jen o základu náhrady nákladů řízení, přičemž jejich výše a lhůta k plnění byly posléze určeny usnesením ze dne 13. 8. 2014 č. j. 11 C 331/2006-830. Při hodnocení nároků na náhradu nákladů spojených s léčením N. a nároku na náhradu nákladů za osobní péči, kterou jí poskytovali její rodiče, vyšel okresní soud ze závěrů znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, posoudil uplatněné náklady z hlediska jejich účelnosti a nezbytnosti pro udržení současného zdravotního stavu N. a uložil vedlejší účastníci náhradu těch nákladů, které považoval za oprávněné. U nároků J. B. soud rozlišil, zda jde o nárok za ušlý výdělek v období, kdy J. B. byl zaměstnán (a pro péči o N. čerpal dovolenou nebo neplacené volno) a kdy nikoliv. Ohledně nároků za období po ukončení zaměstnání, ve kterém J. B. poskytoval N. celodenní osobní péči, soud uzavřel, že podle ustálené rozhodovací praxe má k uplatnění nároku na náhradu osobní péče aktivní věcnou legitimaci pouze poškozený, tedy v tomto případě N. sama.

3. K odvolání stěžovatelů a vedlejší účastnice na straně žalované (obchodní společnosti Kooperativa pojišťovna, a. s.) Krajský soud v Ústí nad Labem (dále jen „krajský soud“) I. výrokem rozsudku ze dne 14. 9. 2016 č. j. 10 Co 446/2015-897, 10 Co 461/2015 rozsudek okresního soudu potvrdil v napadené části ve vztahu k J. B. a výroky II. a III. odmítl odvolání N. B., J. B., jakož i obchodní společnosti Kooperativa pojišťovna, a. s. Výroky IV. až VI. pak rozhodl o náhradě nákladů, jak ve vztahu k nalézacímu, tak k odvolacímu řízení. Krajský soud zejména odmítl námitku stěžovatelů, že i sama N. uplatnila sporný nárok na náhradu nákladů péče, neboť tento nárok podle krajského soudu uplatnil pouze J. B. Proto krajský soud potvrdil zamítavý výrok vůči J. B., neboť ten nebyl podle jeho názoru aktivně věcně legitimován k uplatnění nároku na náhradu osobní péče o poškozenou N. N. B. a J. B. pak nebyly osobami oprávněnými podat odvolání proti výroku týkajícího se J. B., proto jejich odvolání bylo odmítnuto. Krajský soud také nad rámec uvedeného zdůraznil, že účastníci řízení dohodou vypořádali veškerá vzájemná práva a povinnosti z titulu odpovědnosti vedlejší účastnice v řízení před Ústavním soudem za újmu na zdraví N. vzniklou v souvislosti s jejím porodem.

4. Následné dovolání N. a J. B. bylo ústavní stížností napadeným usnesením Nejvyššího soudu odmítnuto (výroky I. a II.) a výroky III. a IV. Nejvyšší soud rozhodl o náhradě nákladů dovolacího řízení. Ve svém rozhodnutí pak Nejvyšší soud mimo jiné uvedl, že v nálezu sp. zn. I. ÚS 870/14 ze dne 24. 8. 2015 (N 152/78 SbNU 311) Ústavní soud přiznal aktivní legitimaci také osobám, které poskytují osobní péči poškozeným, tento jeho závěr byl ale následně revidován nálezem sp. zn. I. ÚS 2224/15 ze dne 12. 4. 2016 (N 63/81 SbNU 87), ve kterém Ústavní soud podle Nejvyššího soudu uvedl, že nemůže dospět k závěru, že nepřiznání aktivní legitimace pečujícími osobám vede bez dalšího k porušení jejich základních práv. Ústavní soud tak podle Nejvyššího soudu v tomto nálezu vyšel z dosavadní judikatury Nejvyššího soudu, která aktivní

legitimaci k uplatnění nároku na náhradu nákladů léčení v širším slova smyslu nepřiznávala osobám, které o poškozeného osobně pečovaly, nýbrž jen samotnému poškozenému.

II.

Argumentace stěžovatelů

5. Stěžovatelé pak v ústavní stížnosti zejména uvádějí, že považují rozhodnutí Nejvyššího soudu za nespravedlivé s ohledem na princip legitimního očekávání. Stěžovatelé svůj nárok na náhradu nákladů za osobní péči odvozovali od postupně se rozvíjející judikatury Ústavního soudu a Nejvyššího soudu, která nebyla ustálená, a to ani ohledně rozsahu vlastního nároku, ani v otázce aktivní žalobní legitimace.

III.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

6. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, v němž bylo vydáno soudní rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelé vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

IV.

Vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení

7. Nejvyšší soud ve svém vyjádření zejména konstatoval, že jeho závěr o nedostatku aktivní žalobní legitimace vychází zcela z nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2224/15 s jednoznačným názorem, že k uplatnění nároku na náhradu péče je aktivně věcně legitimován pouze poškozený, a nikoli osoby pečující; výjimečné okolnosti, pro které Ústavní soud dovodil s odkazem na princip legitimního očekávání odklon od tohoto závěru, nejsou v této věci dány. Nejvyšší soud navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost jako (zjevně) bezdůvodnou odmítl, popřípadě zamítl.

8. Krajský soud lapidárně odkázal na důvody, které uvedl v odůvodnění svého rozhodnutí, a dodal, že na nich setrvává.

9. Okresní soud formuloval názor, že z jeho pohledu nebylo usnesením Nejvyššího soudu nikterak zasaženo do ústavně zaručených základních práv stěžovatelů, rozhodnutí je zcela v souladu s právním řádem České republiky a odkázal na odůvodnění napadeného usnesení.

10. Vedlejší účastnice ve svém vyjádření zejména uvedla, že Nejvyšší soud správně odmítl dovolání stěžovatelů pro nedostatek jeho přípustnosti, neboť zejména závěr krajského soudu o chybějící aktivní žalobní legitimaci stěžovatelů je v souladu s judikaturou Ústavního soudu i Nejvyššího soudu.

11. Vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení Ústavní soud nezasílal stěžovatelům k replice, neboť tato nepřesahují rámec ústavní stížnosti napadeného rozhodnutí. Nadto nelze přehlížet, že Ústavní soud ústavní stížnosti zcela vyhověl.

V.

Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

12. Dle čl. 89 odst. 2 Ústavy jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány i osoby. Byť předmětem odborných polemik zůstává otázka závaznosti odůvodnění nálezu, přesněji otázka závaznosti nosných důvodů takového rozhodnutí (srov. k tomu souhrnně např. Filip, J. in Bahýřová, L., Filip, J., Molek, P., Podhrázký, M., Suchánek, R., Šimíček, L., Vyhnánek, L. *Ústava České republiky: komentář*. Praha: Linde, 2010, s. 1216 a násl., anebo Sládeček, V. in Sládeček, V., Mikule, V., Suchánek, R., Syllová, J. *Ústava České republiky: komentář*. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2016, s. 1018 a násl.), nepochybně lze přijmout závěr, že odůvodnění nálezu je spjata s jeho výrokem a právě (a jen) v rámci odůvodnění musí být výrok vykládán. Tato vázanost právním názorem Ústavního soudu vyplývá ze samotného smyslu kasace i z čl. 89 odst. 2 Ústavy.

13. Nad tento rámec je v souladu s četnou judikaturou Ústavního soudu [srov. např. nálezy Ústavního soudu ze dne 18. 3. 1997 sp. zn. I. ÚS 70/96 (N 29/7 SbNU 191); nálezy ze dne 28. 1. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 41/02 (N 10/32 SbNU 61; 98/2004 Sb.) a další] závěr, že právní názor obsažený v odůvodnění rozhodnutí Ústavního soudu – má-li obecnou povahu – je závazný při řešení typově shodných případů. Je tomu tak mimo jiné proto, že jde ve svém důsledku o způsob výkladu a aplikace Ústavy, Listiny či mezinárodních závazků. Ústavní soud ovšem dovedl vázanost obecných soudů právním názorem Ústavního soudu také z obecného principu rovnosti v právech podle čl. 1 věty první Listiny, neboť rovnost v právech zakládá též právo na předvídatelné rozhodování v obdobných případech, čímž vylučuje libovůli při aplikaci práva. Za porušení principu rovnosti v právech je nutno pak v této souvislosti považovat zejména ty případy, kdy obecný soud neposkytne účastníkům ochranu jejich základních práv a svobod, ač již ve skutkově obdobných případech byla Ústavním soudem přiznána.

14. Rozhodnutí Ústavního soudu – vedle specifického řízení o kontrole norem – tedy z tohoto pohledu představují závazná interpretační vodítka pro rozhodování ve skutkově a právně obdobných věcech, od nichž je sice možné se odklonit, to ovšem pouze ve výjimečných a racionálně odůvodněných případech [srov. k tomu v širších souvislostech nálezy sp. zn. I. ÚS 2219/12 ze dne 17. 4. 2014 (N 61/73 SbNU 163) a též Kühn, Z. *Proč si kontinentální právníci myslí, že jejich judikatura není závazná aneb patero důvodů pro odlišnou kontinentální koncepci precedentu*. In.: Pezl, T. (ed.). *Závaznost rozhodování ústavních soudů: sborník příspěvků: mezinárodní teoretický seminář pořádaný dne 23. 4. 2004 Právnickou fakultou Západočeské univerzity v Plzni*.

Plzeň: Západočeská univerzita, 2004, s. 39-46]. Judikatura Ústavního soudu přitom plně zavazuje rovněž samotný Ústavní soud, resp. jeho jednotlivé senáty, s výjimkou případu uvedeného v § 23 zákona o Ústavním soudu.

15. V právě posuzované věci přitom není sporu o tom, že výklad pojmu „náklady spojené s léčením“ podle § 449 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, platného do 31. 12. 2013 (dále jen „občanský zákoník z roku 1964“) prošel vývojem s tím, že v souladu s nálezovou judikaturou Ústavního soudu navazující na nález ze dne 16. 1. 2013 sp. zn. I. ÚS 46/12 (N 14/68 SbNU 201) a v souladu s judikaturou Nejvyššího soudu (srov. za všechny například rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 14. 1. 2015 sp. zn. 31 Cdo 1778/2014) je pod těmito náklady třeba rozumět též náklady nutné k zajištění základních životních úkonů poškozeného či úkonů nutných k péči o jeho domácnost. Na tento výklad pak Ústavní soud navázal v citovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 870/14, v němž zcela převzal východiska nálezu sp. zn. I. ÚS 46/12 o obsahu a rozsahu náhrady nákladů nutných k zajištění péče, respektive k zajištění základních životních potřeb poškozeného. Nadto ovšem konstatoval, že není žádoucí, aby bylo na osoby blízké přeneseno břemeno důsledků újmy na zdraví poškozeného v neúměrném rozsahu, a škůdce tak byl zcela osvobozen od povinnosti nahradit náklady péče o poškozeného, pokud byly vynakládány – ve větší, leč nezbytné míře – rodinou poškozeného. Mnohdy je poškozený v takovém zdravotním stavu, že nemá způsobilost k provedení volby péče o svou osobu. Je proto na zákonných zástupcích (rodičích nebo opatrovnících) zvolit způsob péče o poškozeného, tj. osobní výkony, nebo vynakládání peněžních prostředků na profesionální ošetřovatele apod. Péče osob blízkých o poškozeného bez nároku na náhradu by často byla nepřiměřeným břemenem. Zdravotní stav poškozeného je tedy nutno hodnotit i pro účely domáhání se nároku na náhradu újmy na zdraví u soudu. V daném kontextu pak Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 870/14 výslovně uvedl: „[Usoudil-li] *dovolací soud v napadeném rozsudku (ústavně nonkonformním výkladem nároku na náhradu nákladů péče o poškozeného osobami blízkými) bez dalšího na nutnost dovolání se nároku samotným poškozeným s odkazem na náhradu skutečné škody podle § 442 odst. 1 obč. zák., lze podotknout, že takový postup je fakticky vyloučen, nemá-li poškozená osoba způsobilost k podání žaloby. Vzhledem k posouzení sporného nároku podle § 449 odst. 1 a 3 obč. zák., tj. z titulu náhrady nákladů vynaložených v souvislosti s léčením poškozeného, jsou však jeho rodiče aktivně věcně legitimováni k podání žaloby ze zákona.*“ Podle III. senátu Ústavního soudu tedy lze závěry nálezu sp. zn. I. ÚS 870/14 shrnout tak, že mimo jiné rodiče poškozeného jsou nadáni právem domáhat se po osobě, která újmu na zdraví poškozeného vyvolala, náhrady nákladů vynaložených na péči o jeho osobu.

16. Od těchto východisek se však Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 2224/15 odklonil. Podle nálezu sp. zn. I. ÚS 2224/15 totiž nelze vyloučit uplatnění nároků samotným poškozeným jen s odkazem na jeho zdravotní stav a z něj plynoucí nezpůsobilost žalobu podat; takový postup by totiž odporoval závazkům plynoucím pro Českou republiku mj. z Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, kdy smluvní státy mají povinnost zajistit osobám se zdravotním postižením přístup ke spravedlnosti. Nepřiznání aktivní žalobní legitimace pečujícím osobám tak podle nálezu sp. zn. I. ÚS 2224/15 nepředstavuje porušení jejich základních práv. Protože ale stěžovatelé, jejichž ústavní stížnost vedla k řízení pod sp. zn. I. ÚS 2224/15, byli týmiž

stěžovateli, jako v řízení pod sp. zn. I. ÚS 870/14 a protože obě řízení byla obsahově obdobná, překročil Ústavní soud i v řízení vedeném pod sp. zn. I. ÚS 2224/15 ke zrušení tehdy napadeného rozsudku Nejvyššího soudu, neboť stěžovatelé mohli podle Ústavního soudu legitimně očekávat, že rovněž o jejich druhé ústavní stížnosti bude rozhodnuto na základě stejných východisek, zvláště když sám Ústavní soud hledal cestu, jíž problematiku náhrady nákladů nutných k zajištění péče o osobu poškozeného vyložil, velmi dlouho.

17. Jak vidno, ani nález sp. zn. I. ÚS 2224/15 nikterak nerelativizuje judikaturu Ústavního soudu navazující na nález sp. zn. I. ÚS 46/12. Oproti nálezu sp. zn. I. ÚS 870/14 ovšem zpochybnil aktivní legitimaci pečujících osob, neboť by se tím údajně nepřipustně omezovala možnost uplatnění nároků samotným poškozeným. Takto však podle III. senátu Ústavního soudu nález sp. zn. I. ÚS 870/14 vykládat nelze. První senát Ústavního soudu ve svém nálezu totiž dovodil, že není-li poškozený schopen pro svůj zdravotní stav rozhodovat o volbě péče o svoji osobu (srov. bod 31. odůvodnění naposledy citovaného nálezu) a poskytují-li poškozenému tuto péči osoby jemu blízké, pak jsou tito blízcí legitimováni žádat náklady za osobní péči po škůdci (bod 33. odůvodnění). Tím jistě ale není podle III. senátu Ústavního soudu vyloučeno, aby se v případě, je-li toho poškozený schopen, svých nároků domáhal sám, a to i v případě, že mu potřebnou péči poskytují osoby blízké. Lze sice na tomto místě namítat, že poškozený je aktivně legitimován k ochraně svých nároků například v soudním řízení i tehdy, není-li samostatného jednání schopen, neboť může být například zastoupen jinou osobou. Takto však – byť jistě formálně správně – lze podle III. senátu Ústavního soudu uvažovat za situace, kdy je příslušná právní úprava o náhradě nákladů za škodu na zdraví zcela jasná a poškozený může mít úplnou představu o tom, jakých nároků se po jeho škůdci může domáhat. Tak tomu však za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964 nebylo, což nerozporuje ani sám Nejvyšší soud v nyní ústavní stížností napadeném usnesení. I v tomto kontextu je ovšem třeba chápat nález sp. zn. I. ÚS 870/14, což je ostatně výklad zcela odpovídající okolnostem právě posuzované věci.

18. Připustil-li Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 870/14 jistou dichotomii při určení aktivní žalobní legitimace, učinil tak právě i s ohledem na nejasnost samotného základu nároku na náhradu nákladů za poskytnutou péči, jakož i s ohledem na to, že za účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, tyto otázky již vyvstávat v takové míře nebudou. Sám nález sp. zn. I. ÚS 46/12 přitom vychází mimo jiné z toho, že nárok na náhradu nákladů za péči o poškozeného je – zjednodušeně řečeno a v kontextu citované nálezné judikatury – imanentní součástí právního řádu bez ohledu na to, zda tuto skutečnost (na rozdíl například od zákoníku práce) občanský zákoník z roku 1964 výslovně zohledňoval, či nikoliv. Ústavní soud pak v nálezu sp. zn. I. ÚS 870/14 uvedl, že by bylo zjevně nespravedlivé, nebyla-li by v soudním řízení náhrada nákladů za péči přiznána jen proto, že žalobcem byl například pečující rodič, a nikoliv – byť s ohledem na svůj zdravotní stav zcela formálně – sám poškozený (nadto například zastoupený opět svým rodičem).

19. Třetí senát Ústavního soudu uzavírá, že podle čl. 89 odst. 2 Ústavy je vázán nosnými důvody nálezu sp. zn. I. ÚS 870/14, když tento nález nebyl zákonem předvídaným způsobem překonán a když – což je podstatné – jeho závěry ani ve svém důsledku neodporují nálezu sp. zn. I. ÚS 2224/15. Z tohoto hlediska bylo v záhlaví

citovaným usnesením Nejvyššího soudu porušeno legitimní očekávání stěžovatelů a tím i jejich právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny (srov. k tomu též nálezný sp. zn. I. ÚS 2937/17 ze dne 12. 3. 2018). Ústavní soud proto z výše uvedených důvodů ústavní stížnosti vyhověl a napadené usnesení podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Takto rozhodl bez přítomnosti účastníků mimo ústní jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

20. Tímto náleznem Ústavní soud nepředjímá, jak bude o nárocích stěžovatelů v řízení před obecnými soudy nakonec rozhodnuto, neboť věc zkoumal zejména v rozsahu ústavní stížnosti napadeného usnesení Nejvyššího soudu a určující pro něj tedy bylo – i vzhledem ke stížnostní argumentaci stěžovatelů – ústavněprávní posouzení výkladu problematiky aktivní legitimace při náhradě účelně vynaložených nákladů za péči o poškozeného.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 15. května 2018

Radovan Suchánek
předseda senátu